

Globalizacija: naujos galimybės ir iššūkiai verslui bei žmonėms

Bronius Povilaitis

Asistentas
Vilniaus universiteto
Finansų ir kredito katedra
Tel. (8 5) 268 01 04
El. paštas: bpovilaitis@mail.lbank.lt

Straipsnyje nagrinėjama globalizacijos kaip naujos, nuolat besikeičiančios aplinkos ir jos teikiamų verslui bei žmonėms naujų galimybių ir iššūkių tema. Bandoma šią problemą apžvelgti plačiau, siekiant apčiuopti abi globalizacijos proceso esmės puses, ne tik vertinant pasauliui atnešamus milžiniškus pokyčius, bet ir bandant atsivėlgti į prieštarą jų poveikį žmogui bei pasauliui. Jame plačiai apžvelgiami pasaulio finansų sektoriuje vykstantys pokyčiai ir Lietuvos finansų sektoriaus veiklos ypatumai. Straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados, paremtos įsitikinimu, kad gilesnis globalizacijos ir jos įtakos aplinkai įvertinimo požiūris leidžia tiksliau identifikuoti vykstančius procesus, realiau vertinti jų keliamus pokyčius ir iššūkius bei geriau modeliuoti ir koreguoti savo veiksmus.

Įvadas

Globalizacija – tai visą pasaulį apimančios rinkos skverbimasis į šalių gyvenimą, sukeltas stiprėjančios tarptautinės finansų rinkos, didėjančios pasaulinės prekybos, daugianacionalinių verslovių kūrimosi, telekomunikacijos naujovių [20, p. 272].

Zygmunt Bauman globalizaciją apibrėžia kaip kapitalo, finansų ir visų kitų pasirinkimo bei efektyvaus veikimo išteklių kaupimą, o kartu – gal net pirmiausia – ir kaip *judėjimo ir veikimo laisvės kaupimą* (šios dvi laisvės visų praktinių tikslų atžvilgiu tapo sinonimiškos) [1, p. 110].

Ekonomikos globalizavimo procesą skatino ir dabar lemia trys pagrindiniai veiksniai:

pirma, naujų technologijų diegimas transporto ir komunikacijų srityse, leidęs labai pagreitinti prekių ir paslaugų transportavimą bei, įsisavinant naujas technologijas, naudotis didžiulėmis galimybėmis, kurias teikia „informacijos revoliucija“; antra, labai sumažėjusios transportavimo bei komunikacijos paslaugų kainos, leidžiančios piliečiams ir bendruomenėms plačiai, nors ir ne visuotinai, naudotis didėjančio ekonominio integravimosi galimybėmis; trečia, viešoji politika, turinti įtaką ekonominės integracijos pobūdžiui bei tempui, net jei ne visada orientuojamasi į didėjančią ekonominę integraciją [6, p. 9, 10].

Dažniausiai debatai globalizacijos tema apima tris integracijos aspektus: prekių, darbo ir kapitalo rinkas [11].

Pradėdamas nagrinėti šią temą, ketinau gana sausa faktų ir skaičių kalba apžvelgti globalizacijos problemą ir Lietuvos finansų vietą šiame kontekste. Tačiau giliau susipažinęs su eile leidinių ir straipsnių globalizacijos tematika ryžausi pažvelgti į šią problemą daug plačiau, stengdamasis apčiuopti abi globalizacijos proceso esmės puses bei siekdamas suvokti tiek globalizacijos procesų pasauliui sukeltus milžiniškus pokyčius, tiek prieštaringą jų poveikį verslui, žmogui bei jo gyvenamam pasauliui.

Manau, kad gilesnis globalizacijos ir jos įtakos aplinkai įvertinimo požiūris leidžia tiksliau identifikuoti vykstančius procesus bei realiau vertinti tuos pokyčius ir iššūkius atskiroms šalims bei jų visuomenėms, kuriuos sukelia sprendimai dėl kapitalo perkėlimo ir kiti nesustabdomi globalizacijos reiškiniai, daugiau ar mažiau išplitę visame pasaulyje.

Globalizacijos nauda yra akivaizdi: tai greitesnis augimas, aukštesni pragyvenimo standartai bei naujos galimybės. Bet ne visos šalys ir ne visi žmonės gali naudotis privilegijomis, kurias teikia globalizacijos reiškinys [5, p. 15].

Pasaulio ekonominė integracija plačiai naudojama pagerinti išteklių paskirstymą, gyvenimo standartus, skatinti technologijų perkėlimą. Tačiau kartu ekonominė integracija dažnai kaltinama dėl augančių prekybos balansų pusiausvyros sutrikimų, didėjančio finansų rinkų nepastovumo ir mažėjančio krašto vidaus makroekonominės politikos efektyvumo.

Globalizacija nepaiso sienų, ji kasdien plečiasi, įtraukia vis daugiau žmonių, jų likimų. O kodėl šis procesas kelia baimę, tiksliausiai yra pasakęs Tomas Friedmanas: „*Dabar, vykstant globalizacijai, didžiausią nerimą kelia baimė dėl greitų ir netikėtų pokyčių, nulemtų prieš, kurio nematome, negalime paliesti ar pajauti, – jausmas, kad mūsų gyvenimą bet*

kuriuo momentu gali pakeisti nežinomos ekonominės ar technologinės jėgos“ [16, p. 39].

Globalizacijos teikiamos išsilaisvinimo galimybės, kurios dažnai suprantamos kaip įvairialypis mobilumas, savo ruožtu suskirsto žmones į galinčius jomis pasinaudoti ir negalinčius. Anot Vytauto Rubavičiaus: „Žmogus pasijunta nebetękęs pagrindo po kojomis: įprastus geografinius, kultūrinius, politinius pasaulėvaizdžio rėmus bei socialinius santykius keičia dinamiškos ir labai veiksmingos naujų socialinių atskirčių konfigūracijos“ [cituota pagal 1, p. 206].

Vieni žmonės globalizacijoje išvelgia naujų galimybių, perspektyvų, gerovės ir ūkio augimą, o kiti ją sutinka priešiška. Juos baugina nepaprastai sparčiai besiplėtojantys tarptautiniai koncernai, kurie nepaiso valstybių sienų, kurių budžetas ir pajamos viršija kai kurių valstybių finansines galimybes [16, p. 39].

Bene didžiausia yra gamtos saugos problema, sąlygojama sparčiai besiplėtojančių pramonės įmonių, didėjančio šilumos energijos vartojimo sukeltamam globalaus atšilimo.

Pasak Pasaulio banko prezidento James D. Wolfensohn, šiandien mes turime 6 milijardų žmonių planetą, tačiau 5 iš 6 milijardų žmonių gyvena besivystančiose ir pereinamosios ekonomikos šalyse. Jie turi 20 procentų pasaulio BVP, o likęs 1 milijardas gyventojų turi 80 procentų pasaulio BVP. ***Pasaulyje yra 3 milijardai žmonių, gyvenančių iš mažesnių nei 2 JAV doleriai pajamų per dieną. Jame yra 1,2 milijardo žmonių, gyvenančių iš mažesnių nei 1 JAV doleris pajamų per dieną, ir jų skaičius didėja*** [23].

Tik 15 procentų pasaulio gyventojų, gyvenančių turinčiose dideles pajamas šalyse, suvartoja 56 procentus visam pasauliui tenkančios dalies, kai 40 procentų vargšų, gyvenančių menkas pajamas gaunančiose šalyse, vartoja tik 11 procentų pasauliui tenkančios dalies. Be to, 10 procentų vargingiausiai pasaulyje gyvenan-

čių žmonių gauna tik 1,6 procento pajamų, tenkančių 10 procentų pasaulio turtingiausių, o 1 procentas turtingųjų gauna tiek pajamų, kiek jų gauna 57 procentai vargšų [5, p. 15].

Naujasis Pasaulinės prekybos organizacijos vadovas Supachai Panitchpakd, pasibaigus š. m. rugsėjo mėn. Johannesburge vykusiam Žemės apsaugos susitikimui, sakė, kad iš laisvės prekybos sistemos būtų daugiau naudos, nei iš oficialios pramoninių valstybių neturtinoms šalims teikiamos paramos. Jis pakartojo *besivystančių šalių atstovų prašymus pašalinti turtingų šalių prekybos barjerus, ypač 1 mlrd. dolerių per dieną siekiančias žemės ūkio subsidijas, žlugdančias smulkius Lotynų Amerikos, Afrikos ir Azijos ūkininkus*. Pasaulio banko skaičiavimais, prekybos barjerų pašalinimas pasaulines pajamas per artimiausius 10 metų padidintų 2,8 trilijono JAV dolerių. Besivystančioms šalims tektų daugiau kaip pusė šios sumos, o visame pasaulyje 2015 metais skurdžių būtų 320 mln. mažiau nei dabar [7].

1. Stiprėjanti globalizacijos įtaka ir jos sukeliami pokyčiai pasaulyje

Susan Strange knygoje „Valstybės ir rinkos“ išskiria keturias tarpusavyje susijusias struktūras, būdingas globalinei politinei ekonomikai. Tai yra: saugumo, gamybos, kredito ir žinių, tikėjimų bei idėjų kontrolė. Visoms šioms struktūrinės galios rūšims būdinga tai, kad galios turėtojas gali reguliuoti kitiems prieinamas galimybes ir tiesiogiai nespauti jų rinktis tam tikro sprendimo ar galimybių. Tokia galia yra mažiau „matoma“ [19, p. 48].

Šiuolaikiniame pasaulyje, kuriame vis didesnė prekių ir paslaugų dalis gaminama įvairiai reaguojant į pasaulio ekonomiką, o ne į vietinius poreikius, skonius ar pareikalavimą, struktūrinė galia gamybai tapo socialinių ir politinių pokyčių, peržengiančių nacionalines sienas, pagrindu.

Šiandien viską „valdo“ pasaulinė ekonomika, išstumianti valstybių nacionalinę makroekonomiką. Šiais laikais gamybos internacionalizacija – tai ne vien milžiniškos korporacijos. Šiandien vis daugiau ir daugiau mažų ir vidutinių dydžio tiek valstybinių, tiek privačių įmonių įsitraukia į tokią gamybą, kurią valdo pasaulinė projektavimo, gamybos ir pardavimo rinkai strategija. Technologiniai pokyčiai lėmė didesnę galios koncentraciją didelėse transnacionalinėse kompanijose ir pirmiausia JAV – valstybėje, kuri pasižymi vis dar didžiausia ir turtingiausia rinka su vienais nacionaliniais įstatymais ir viena nacionaline biurokratija.

Kartu, palyginti su vyrovimu žinių struktūroje, bet kokie Amerikos nuostoliai pramonėje gamyboje atrodo banalūs ir nereikšmingi [19, p. 202].

Žinios tampa viena iš lemiamų struktūrinių galių. Todėl tas, kuris gali įgyti tų žinių, kurias gerbia ir kurių siekia kiti, bei neleisti kitiems jomis naudotis, tas, kuris gali kontroliuoti jų perdavimo tiems, kam leista jomis naudotis, kanalus, naudojami ypatinga struktūrine galia. Šiandien santykinei galiai įgyti ir kitai struktūrinei galiai sustiprinti (t. y. saugumo, gamybos ir finansų) reikalingiausias žinios yra technologija. Aukštosios naujų medžiagų, gaminių, augalų bei gyvūnų modifikavimo sistemos, naujos informacijos rinkimo, saugojimo ir atgaminimo sistemos technologijos atveria naujas galimybes.

Žinių struktūros pokyčiai skatina naują galios, socialinio statuso ir įtakos visuomenėje bei už valstybės ribų pasiskirstymą. *Reikšmingiausias skirtumas tarp, pavyzdžiui, Afrikos, Europos valstybių ir naujų valstybių, kaip Taivanas, yra gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis. Galia krypta pusėn tų, kurie turi ne kapitalą, bet informacijos. Ir išties ne tik kapitalo bet kokios forma turėjimas ir kau-*

pimas, o būtent informacija atveria kreditų gavimo galimybę [19, p. 202].

Internetu naudojasi jau 10 procentų pasaulio gyventojų, tačiau beveik 95 procentai interneto vartotojų susitelkę tik JAV, Kanadoje, Europoje, o apie 80 procentų Žemės gyventojų neturi net telefono. Zygmunt Bauman mano, kad „nei internetas, nei tinklas, tikėtina, niekad netaps visiems prieinamas visapusiškam naudojimui. Net įsigiję leidimus *turi rinktis iš to, ką siūlo tiekėjai, – šie kviečia leisti laiką ir pinigus renkantis iš daugybės jų siūlomų paketų ir kapstantis juose*“ [1, p. 84].

Kaip sakė Zbigniewas Brzezinski, JAV yra tikriausiai pirma ir paskutinė globalinė valstybė. Ji turi globalinį karinį pajėgumą, globalinę ekonominę įtaką, globalinį kultūrinį patrauklumą ir viso to rezultata – globalinę politinę jėgą. Kartu Brzezinski pabrėžia, kad pasaulio politinėje arenoje dominuoja retorika ir vertybės, orientuotos į vartojimą ir iškeliančios egoistinių asmeninių pasitenkinimą kaip svarbiausią politinio veiksmo tikslą. Išsivysčiusių Vakarų šalių gyvenimo būdo, kaip jį rodo pasaulinė televizija, įtaka ypač svarbi, nes skatina pasaulį pirmiausia gausinti materialines gėrybes ir skubiai tenkinti moralės neribojamus asmenų norus [cituota pagal 22, p. 277, 283].

Apie 1985 m. tarptautinė gamyba – transnacionalinių korporacijų gamyba už jų buvimo šalies ribų viršijo pasaulinės prekybos apimtį, ir realiai nuo to laiko didelė ir vis augančia pasaulinės prekybos dalimi tapo prekyba firmos viduje, mainai tarp tos pačios transnacionalinės korporacijos filialų, įsikūrusių skirtingose šalyse [19, p. 110].

Korporacijų galybė nurungia valstybes. Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijoje pristatytame didžiausių 2000 m. pasaulio ekonomikos darinių šimtuose, į kurį įtrauktos pasaulio šalys ir bendrovės remiantis sukuriama pridėtinė vertė, net 29 vietas tenka tarptauti-

nėms pasaulio korporacijoms. Tarp 200 korporacijų, kurios valdo didžiausią turto dalį užsienyje, pagal sukuriama pridėtinę vertę (63 mlrd. USD) pirmavo JAV naftos bendrovė „ExxonMobil“, kuri užėmė 45 vietą, o dydžiu prilygo net tokioms šalims kaip Čilė ir Pakistanas. Be to, 100 didžiausių pasaulio korporacijų sukuriama pridėtinė vertė pastaraisiais metais didėjo greičiau nei pasaulio šalių ekonomikos. Pastarosioms 2000 m. teko 4,3 procento pasaulio BVP, kai 1990 m. – tik 3,5 procento pasaulio BVP. Tai rodo, kad šių korporacijų reikšmė pasaulio ekonomikai didėja [10, p. 11].

Tokia plėtra pagrįstai stiprina globalizmo kritikų baimes, kad viena ar kita pelno siekianti korporacija, tapusi galingesne net už atskiro žemyno ar keliolikos valstybių finansines bei politines pajėgas, įgyja galimybę tvarkyti valstybių likimus. Tokie globalizacijos bei korporacijų koncentracijos ir įsigalėjimo žingsniai gali lemti, kad nelaukiant nė keliolikos metų šimtas žmonių, valdančių didžiausias korporacijas bei didžiausius pinigus, iš esmės galės lemti viso pasaulio politiką.

Pasaulio ekonomikai tampant vis labiau integruotai, gamybos struktūrai – globalinei, o ne nacionalinei, darosi akivaizdu, kad pirmieji, pradėję gaminti šiai rinkai ir joje pardavinėti turi didžiulį ir iš dalies sėkmės nulemtą pranašumą vėliau pradėjusiųjų atžvilgiu. Iš visų techninių mobilumą skatinančių veiksmų didžiausią vaidmenį suvaidino informacijos perdavimas – tai tokios rūšies komunikacija, kuri vyksta be fizinių kūnų judėjimo arba tokio judėjimo pririekia tik kaip šalutinio, marginalinio dalyko. Galop pasaulinio kompiuterinio tinklo (www) atsiradimas sužlugdė – informacijos požiūriu – pačią „keliavimo“ ir „atstumo“, kurį reikia įveikti, sampratą: teoriškai ir praktiškai informacija akimirksniu gaunama bet kurioje Žemės rutulio vietoje [1, p. 28].

Prof. Manule Castells pabrėžia, kad sparčiai plėtojantis rinkoms bet kuriai vyriausybei tampa nebeįmanoma kontroliuoti ekonominę politiką, kadangi šalies nacionalinių pinigų kiekis, o drauge ir palūkanų normos vis dažniau nulemia finansų rinkos. 1998 m. globaliose pinigų rinkose kasdien vidutiniškai įvykdavo 1,5 trilijono dolerių vertės valiutos keitimo sandorių, o tai sudarė beveik 110 procentų Didžiosios Britanijos 1998 m. BVP [14, p. 55].

Globalinės finansų rinkos primeta pasauliui savus įstatymus ir priesakus, o valstybės neturi pakankamai išgalių ir laisvės manevruoti, kad galėtų atlaikyti spaudimą, nes užtenka kelių minučių, kad įmonės ir pačios valstybės žlugtų [1, p. 103].

Valstybių ekonominį bejėgiškumą dabartinių vyriausybinių komandų siaubui galima akivaizdžiai pademonstruoti tokiu pavyzdžiu. Rene Passet pateiktais skaičiavimais, grynai spekuliacinių valiutinių operacijų apimtis siekia 1300 mlrd. JAV dolerių per dieną – tai penkiasdešimt kartų daugiau nei realių prekių mainų apimtis ir beveik lygu visų „nacionalinių bankų“ oficialioms atsargoms. Passet daro išvadą, jog „jokia valstybė negali ilgiau kaip keletą dienų priešintis spekuliaciniam „rinkui“ spaudimui“ [cit. pagal 1, p. 104].

Nors daugelis ekspertų mano, kad tarptautinės finansų sistemos saugumui reikia daugiau reguliavimo, kadangi rinkos nereguliuoja pačios savęs, o geriausi lūkesčiai neįgyvendinami spontaniškai, vis didesnės viltys siejamos su tarptautinėmis organizacijomis. Tačiau įsibėgėję globalizacijos procesai pradeda lenkti ir ribotas tarptautinių finansų organizacijų galimybes reguliuoti bei stabilizuoti rinkose vykstančius procesus.

Kai verslas, finansai, prekyba ir informacijos srautai įgauna pasaulinį mastą, prasideda „lokalizacijos“ procesas. *Kas vieniems rodosi kaip globalizacija, kitiems reiškia lokalizaci-*

ją; globalizacija, vieniems skelbianti naują laisvę, daugeliui kitų stoja kaip nekviesta, nuožmi lemtis. Globalizuotame pasaulyje, kuriame „globalieji“ duoda toną ir kuria gyvenimo žaidimo taisykles, būti „lokaliajam“ yra socialinio atskirtumo ir nuosmukio ženklas [1, p. 8, 9].

Pasibaigus karui dėl erdvės, mobilumas pasidarė galingiausias ir geidžiamiausias visuomenės išsisluoksniavimo veiksnys; jis tapo medžiaga, iš kurios kasdien kuriamos ir perkuriamos naujos, vis pasaulietiškesnės socialinės, ekonominės ir kultūrinės hierarchijos.

Akcininkų, kuriems priklauso kompanija, visiškai nevaržo jokia erdvė ir jų valioje perkelti kompaniją ten, kur pavyko išaiškinti ar numatyti galimybę gauti didesnius dividendus, o visiems kitiems – vietovės susaistytams – paliekama užduotis išsilaižyti žaizdas, pašalinti padarytą žalą ir atsikratyti atliekų. Kompanija gali laisvai judėti, tačiau to judėjimo padariniai neišvengiamai lieka. *Kiekvienas, kuris gali laisvai pabėgti iš vietovės, gali laisvai pabėgti ir nuo padarinių. Toks yra svarbiausias pergalingo karo dėl erdvės laimikis [1, p. 19].*

Kapitalui susidūrus su padrikais, nepaisant smarkaus tarptautinio spaudimo, išlikusiais atskirų šalių vykdomosios valdžios nustatytais apribojimais laisvam kapitalo ir pinigų judėjimui, jam nekyla didelių sunkumų „susidėti savo palapines“ ir susirasti svetingesnę aplinką – nuolaidesnę, sukalbamesnę, minkštesnę.

Kai kapitalas nebeturia konkrečios buveinės, o nacionalinės vyriausybės beveik nekontroliuoja finansinių srautų, dauguma ekonominės politikos svertų jau nebeveikia.

Tik per dešimt 1997 m. dienų trys Europos firmos atleido tiek darbuotojų, kiek prancūzų ir britų vyriausybės buvo numaćiusios sukurti naujų darbo vietų. Vokietijos ir kitų Vakarų Europos šalių kompanijos sparčiai stato gamyklas Rytų Europoje, Azijoje ir Lotynų Ameriko-

je, pramonė masiškai išsikelia iš Vakarų Europos. Tad visos diskusijos, kaip būtų geriausia vyriausybei spręsti nedarbo problemą, ne ką tereiškia [1, p. 88].

Kaip teigia Nan Elin, mūsų postmoderniais laikais „neabejojamai išaugo baimės veiksnys, šitai rodo užrakintų automobilių, namų durų ir apsaugos sistemų gausėjimas, „užsidariusių“ ir „apsaugotų“ bendruomenių populiarinimas visokio amžiaus ir pajamų gyventojų grupėse, stiprėjanti viešų erdvių priežiūra, o ką jau kalbėti apie nesibaigiančius žiniasklaidos skleidžiamus pranešimus apie įvairius pavojus“ [cituota pagal 1, p. 76].

Globalizacijos procesai lemia didžiulius pavojus demokratijai, kadangi tarptautiniai informacijos ištekliai ir jų platinimas vis pastebimiau koncentruojami kontroliuojant keletui pasaulio žaidėjų. Kyla pavojus, kad viena pasaulinė pažiūra išstums bet kokias televizijas ar personalinių kompiuterių teikiamas komunikacijos galimybes: įsigalės tik vienas požiūris ar nuomonė į tai, kas yra teisingas ir kas klysta debatuose, vienas vadybos stilius, viena ekonomikos teorija [14, p. 202].

Kartu vis didesnę nerimą žmonėms kelia visapusiška informacija, įtraukta į įvairiausių tinklus, duomenų bankus, tiek ta, kurią renka vyriausybės, kredito ir draudimo kompanijos, tiek ta, kurią kaupia darbdaviai, bankai ir rinkodaros bei kitos firmos. Naujausiais pranešimais, motyvuojant terorizmo grėsmę ir padidėjusiais vyriausybės įgaliotų teisėsaugos institucijų poreikiais, Europos Sąjungoje rengiamas įstatymo projektas, pagal kurį numatoma privalomai kaupti visus piliečių asmeninio bendravimo duomenis: el. pašto, fakso pranešimus, informaciją apie interneto naudojimo įpročius, mobiliuosius skambučius ir panašiai [4].

Komentuodamas paskutinius Jungtinių Tautų ataskaitos apie žmonijos raidą paskelbtus duomenis, iš kurių aiškėja, kad bendras 358 „pa-

saulio milijardierių“ turtas prilygsta 2,3 mlrd. vargingiausiųjų (45 procentai pasaulio gyventojų) pajamoms, Viktoras Keeganas šiuo metu vykstantį pasaulio išteklių permaišymą pavadino „nauja paplėntės plėšikavimo forma“ [cituota pagal 1, p. 110].

Globalizacijai veikiant nyksta nacionalinių valstybių sienos ne tik parduodant prekes, paslaugas, bet nebelieka ir kapitalo judėjimo ribų. Todėl net labai išsivysčiusių, industrinių valstybių piliečiams kelia nerimą milžiniškų tarptautinių ekonomikos koncernų kūrimasis bei jų veiklos plėtra. Kita vertus, TVF ir Pasaulio banko ekspertai daugelyje savo darbų įrodo, kad tik valstybių atsivėrimas, prisidėjimas prie globalizacijos procesų gali paspartinti atskirų šalių raidą, sukurti spartesnę ekonomikos plėtrą bei žmonių gerovės prielaidas.

Daugelis ekspertų studijų patvirtina rinkų liberalizacijos idėją, pagal kurią, kuo šalis atviresnė užsienio rinkoms ir investicijoms, tuo greičiau ji turėtų. Tačiau neseniai atliktas Pasaulio banko tyrimas verčia manyti, kad taip būna ne visais atvejais. Tyrimo autorius Branko Milanovic nagrinėjo 88 besivystančių šalių namų ūkių pajamas 1985–1997 m. Nors naujomis prekybos sąlygomis šių šalių eksportas ir importas bei vidaus prekybos ir BVP santykis padidėjo nuo 62 iki 77 procentų, jų neturtingų piliečių gyvenimas menkai pasikeitė. Neturtingiausiose pasaulio valstybėse Lotynų Amerikoje ir Afrikoje 1988 m. vidutinės 10 procentų skurdžiausiųjų gyventojų pajamos sudarė 30,7 procento vidutinių visų gyventojų pajamų, tuo tarpu 1993 m. jos tesudarė 24,8 procento. Tuo pat metu 10 procentų turtingiausių tų šalių gyventojų pajamos pakilo nuo 273,5 iki 293,4 procento vidutinių visų gyventojų pajamų. Pasak tyrimo autoriaus, apžvelgtas *Rytų Europos valstybes nuo „liberalizacijos negandų“ išgelbėjo aukšta darbuotojų kvalifikacija ir išsilavinimas* [15, p. 10].

2002 m. rugpjūčio 26–rugsėjo 4 dienomis Pietų Afrikos Respublikos sostinėje Johanesburge vykusiame pasaulio viršūnių susitikime dėl subalansuotos pasaulio plėtos kalbėjęs šios šalies prezidentas Thabo Mbeki *turtingąsias valstybes pavadino „gerovės salomis“, kurias supa „skurdo vandenynas“, ir ragino užbaigti skurdžiujų šalių „globalinį apartheidą“.* „Skurdas, nepakankamas išsivystymas, nelygybė tarp valstybių ir pačiose valstybėse kartu su stiprėjančia pasauline ekologijos krize meta tamsų šešėlį ant viso pasaulio“, – sakė Th. Mbeki [18, p. 8].

Globalizacija patiems turtingiausiems suteikė daugiau galimybių nepalyginti greičiau „kalti“ pinigus. Tie žmonės pasinaudojo naujausia technologija, kad galėtų nepaprastai greitai aplink žemės rutulį varinėti didžiules pinigų sumas ir dar dažniau spekuliuoti. Nelaimėi, technologija nedaro jokie poveikio pasaulio vargingųjų gyvenimui. Faktiškai globalizacija yra paradoksas: mažai grupei teikdama labai daug, ji atstumia du trečdalius pasaulio gyventojų [1, p. 111].

Turtingieji, kadaise pateikti kaip sektini visuotinio garbinimo herojai ir pavyzdžiai, buvo „savo jėgomis iškilę“ žmonės, kurių gyvenimai įkūnijo naudingus darbo etikos ir su ja griežčiausiai susijusio proto padarinius. Viso to nebėra. Dabar garbinimo objektas yra pats turtas – turtas kaip užgaidžiausio ir besaikiškiausio gyvenimo būdo užtikrinimas. Svarbu, ką galima būtų veikti, o ne ką reikia nuveikti ar kas nuveikta. Vienintelis svarbus dalykas turtingiesiems yra perspektyvų diapazonas, kurį jiems atveria turimas turtas [1, p. 145].

Galų gale daugelis darbų yra laikini, akcijų kursas gali tiek nukristi, tiek pakilti, igūdžiai nuvertinami, nes juos keičia nauji, geresni igūdžiai, vertingiausi puoselėti dalykai, kuriais buvo didžiuojamasi, akimirksniu pasensta, rinktinės kaimynystės tampa prastos

ir banalios, partnerystė palaikoma tik iki atskiro pranešimo, siektinos vertybės bei tikslai atsiranda ir išnyksta ... [Ten pat, p. 148].

Hansas Tietmeyeris (Vokietijos federalinio banko prezidentas) yra pareiškęs: „*Šių dienų tikslas yra sukurti sąlygas, skatinančias investuotojų pasitikėjimą*“. Jis paaiškino, jog stiprinant investuotojų pasitikėjimą, skatinant juos investuoti neišvengiamai būtina griežčiau kontroliuoti viešąsias išlaidas, mažinti mokesčių lygį, reformuoti socialinės apsaugos sistemą ir „išardyti darbo rinkos sutvirtinimus“.

Tačiau tai, kas paklausos pusėje atrodo lankstu, visiems nublokštiems į pasiūlos pusę atsiliepia sunkia, negailėstinga, nepajudinama ir neįveikiama lemtimi: *darbai atsiranda ir dingsta, jie išnyksta taip greitai, kaip ir atsirado, jie pjaustomi į gabalus ir atšaukiami nepanešus, o priėmimo / atleidimo žaidimo taisyklės keičiamos be išpėjimo – dirbantys ar ieškantys darbo mažai ką gali padaryti, kad sustabdytų šitą svyravimą* [1, p. 158, 159].

Kartu plinta baidimas įkalinant. Tai rodo, jog randasi tam tikros naujos didelės gyventojų grupės, kurios dėl vienos ar kitos priežasties laikomos grėsme socialinei tvarkai, o jų prievartinis iškelimas iš socialinės sąveikos srities per įkalinimą pripažįstamas veiksmingu būdu nukenksminti tą grėsmę ar apraminti jos keliamą visuomenės susirūpinimą. Atliekiančių kalėjimuose bausmę žmonių dalis įvairiose šalyse skiriasi; šitai atspindi kultūrinių tradicijų savitumus, baudžiamosios teorijos ir praktikos istorijas, tačiau spartus tos dalies didėjimas, atrodo, yra visuotinis reiškinys, būdingas „labiausiai išsivysčiusiam“ pasaulio smailiui.

Thomas Mathiesas rašo: „Šiandien mes žinome, jog baudžiamoji sistema mieliau smogia visuomenės „apačioms“ nei „viršūnėms“. Kai tik paliečiama veikla, kuria atvirai siekiama asmeninės naudos kitų sąskaita, riba tarp leistinų ir neleistinų žingsnių būtinai yra neišikiami api-

brėžta ir visada ginčytina – nėra nė ko lyginti su patogių seifo užrakto išlaužimo aiškumu. Tik retais ir ypatingais atvejais „korporaciniai nusikaltimai“ išskyla į viešumą ir patenka į teismą. Išeikvotojai ir mokesčių vengėjai turi daug daugiau galimybių susitarti be teismo negu kišenvagiai ar įsilaužėliai. Paskutinis, bet ne mažiau svarbus dalykas yra nepaprasto pranašumo jausmas, kurį naujasis globalinis elitas patiria susidurdamas su tvarkos sergėtojais: tvarkos yra vietinės, o laisvosios rinkos dėsniai ir jiems paklūstantis elitas – viršvietiniai. Jei vietinės tvarkos prižiūrėtojai darosi pemelyg įkyrūs ir kokiūs, visada būna galimybė kreiptis į globalinius įstatymus siekiant pakeisti vietinės tvarkos sampratą ir vietines žaidimo taisykles. Galima ir apskritai išsikelti, jei vietiniai reikalai pemelyg įkaista: elito „globalumas“ reiškia mobilumą, o mobilumas – sugebėjimą pabėgti ir išsisukti. Visada būna tokių vietų, kur vietiniai tvarkos sergėtojai, įvykus konfliktui, mielai pasirengę apsimesti nieko nematą“ [cituota pagal 1, p. 185–189].

Atsirado ir plinta naujos grėsmės: organizuotas nusikalstamumas, prekyba žmonėmis, terorizmas, technologiniai nusikaltimai, prekyba narkotikais. Šios Vakarų valstybėse kylančios grėsmės yra ypač pavojingos naujoms demokratijoms, kadangi jose nėra parengtų institucijų, trūksta specialios įrangos, neskiriama užtektinai pinigų.

2. Globalizacija ir finansų sektoriaus pokyčiai

Finansai ir kreditų kontrolė yra ta atrama, kurios svarba per paskutinį XX amžiaus ketvirtį augo turbūt greičiausiai ir tapo lemiamą tarpautiniuose ekonominiuose santykiuose bei korporuotų įmonių konkurencijoje. Kartais vis dar laikomasi senamadiškos minties, kad prieš investuodamas turi sukaupti kapitalą. Manoma,

kad kapitalizmas kažkaip priklauso nuo kapitalo akumuliacijos. Tačiau taip manantys nesu-pranta, kad išsivysčiusioje ekonomikoje investuojami ne pinigai, bet kreditas ir kad šį kreditą galima sukurti. Jo nereikia kaupti. Taigi tas, kuris gali užsitikrinti kitų pasitikėjimą ir savo sugebėjimais sukurti kreditą, kontroliuos ekonomiką. Aukštųjų technologijų amžiuje finansiniai pramonės ir net žemės ūkio poreikiai tapo tokie dideli, kad per pastaruosius keturis ar penkis dešimtmečius nebūtume patyrę jokie ekonominio augimo, jei būtume turėję laukti ir kaupti pelną. Šie poreikiai galėjo būti finansuojami tik sukūriant kreditą [19, p. 52].

Nė viena išsivysčiusi ekonomika negali funkcionuoti be kredito sukūrimo sistemos. Kreditas tiesiogine prasme yra išsivysčiusią ekonomiką maitinantis kraujas. Kaip kraujas žmogaus kūne, taip ir pinigai vyraujančia kreditinių pinigų forma turi pasiekti ir atnaujinti kiekvieną ekonomikos dalį. Jie turi cirkuliuoti nuolatos ir patikimai. Jie turi būti švarūs ir stabilūs, kitaip visuomenė kentės, kaip kenčia kūnas, jei kraujas negeras ar jo yra per daug arba per mažai.

Jei kas nors turi daug pinigų, galime sakyti, kas jis turi ir ekonominę galią. Kontroliuodami kreditus, bankai turi ekonominę galią. Kreditų kontrolė arba galimybė kontroliuoti kreditų pasiūlą ir paskirstymą svarbi, nes tokiu būdu *galima įgauti perkamosios galios ir nedirbant ir neprekiaujant, ji galų gale įgaunama remiantis besiskolinančiojo reputacija ir skolinintojo pasitikėjimu* [19, p. 45].

Galima sukurti kreditą apima galią kitiems žmonėms suteikti arba atsakyti galimybę pirkti šiandien, o mokėti rytoj, galią naudotis savo perkamąja galia ir taip veikti gamybos rinkas, galią gerai ar blogai tvarkyti valiutą, suteikiamą kreditu, ir veikti valiutų kursų kreditu, teikiamu kitomis valiutomis.

Visi pasaulinės prekybos klestėjimo laikai buvo susiję su tuo, kad bankai ir / arba vyriausy-

bės lengvai suteikdavo paskolas, kurias galima būdavo gauti tiesiogiai arba per tarptautines finansų rinkas. Visi staigūs prekių ir paslaugų kainų kritimai buvo susiję su kreditavimo mažėjimu, o kartais su paskolų srautų nukreipimu iš tarptautinių į vidines kapitalo rinkas.

Visos pagrindinės pasaulinės kapitalo rinkos taip susijusios tarpusavyje, kad dažniausiai veikia kaip viena sistema. Jos greitai reaguoja į pokyčius, vykstančius bet kurioje sistemos dalyje. Bankininkai ir vertybinių popierių platinotojai veikia taip, tarsi laiko zonos būtų svarbiau nei politinės sienos. Jie dažnai veikia sindikatais paremdami vienas kitą ir tuo pačiu metu konkuruodami dėl savo verslo. Stambūs agentai visuose pagrindiniuose finansų centruose turi savo antrinių įmonių ar biurų, ir jų klientai, investuojantys pinigus, labai retai investuoja viena nacionaline valiuta. Tačiau iki šiol koegzistuojančios nacionalinės valiutos rodo, kad sienos vis dar yra svarbus veiksnys. Reziumuojant galima pasakyti, kad rinkos iš esmės yra globalinės, o valdžios – nacionalinės.

Kreditų kūrimo sistemos liberalizavimą lydėjo ir tebedydi didesnis finansinio ir ekonominio nestabilumo pavojus. Rinkos sistema gali būti efektyvesnė ir paslankesnė, geriau prisitaikiusi prie pokyčių ir inovacijų, tačiau jai būdingas ir didesnis nestabilumas. Ji patiria bankrotų ir bankų žlugimų, jai būdingos tiek nacionalinės, tiek tarptautinės finansinės krizės. *Kai bankininkai nebespasitiki finansinėmis prekybos, pramonės ir žemės ūkio perspektyvomis, paplinta nedarbas ir daugėja nenaudojamų išteklių.* Finansinio ir ekonominio pakilimo laikus paprastai lydi nuosmukis. Visose rinkos ekonomikose, kaip niūriai XX a. ketvirtajame dešimtmetyje yra pažymėjęs JAV prezidentas Hooveris, *pinigai panašūs į pabūklus ant senamadiško burlaivio denio: kai jie kontroliuojami, tai yra jėgos ir galios šaltinis, o kai nutrūksta nuo grandinės – kelia mirtiną pavojų.*

Dabartinės tarpvalstybinių santykių problema galima būtų suskirstyti į keturis tipus; suverenios skolos valdymas, bankų priežiūra ir prevencinė kontrolė, pagrindinių valiutų tarpusavio kursų stabilumo ir patikimumo atkūrimas, ekonominės minties pasaulio finansinėje struktūroje bankrotas. Visiškai aišku, kad visos valstybės prarado struktūrinę galią kitų valdžios šaltinių – transnacionalinių korporacijų ar tam tikrų amorfinių tarptautinių mokslininkų tinklų – atžvilgiu [19, p. 164, 192].

Tarptautinių atsiskaitymų banko duomenimis, 2002 m. pradžioje bendra pasaulio oficialių užsienio valiutos atsargų vertė sudarė 2021,5 milijardo JAV dolerių, iš jų 1517,1 mlrd. buvo laikoma doleriais, o 504,4 milijardo – kitomis valiutomis. Beje, JAV oficialiosios užsienio valiutos atsargos sudarė tik 29 milijardus JAV dolerių [2, p. 82]. Kadangi JAV doleris yra pasaulinė valiuta, tai leidžia JAV eilę metų finansuoti didžiulį prekybos deficitą bei labai aukštą šalies vartojimo lygį. Prasidėjęs JAV dolerio kurso smukimas euro atžvilgiu nėra tolygus, tačiau kol kas neišsklaido nuogastavimų, kad dolerio kurso smukimo tendencija yra ilgalaikė. Dar prieš 2001 m. rugsėjo 11 d. „buvo nuogastaujama dėl to, kad finansiniai aktyvai – akcijos ir finansiniai instrumentai – viso pasaulio mastu siekė apie 300 trilijonų USD, o pasaulinis BVP, įvairiais skaičiavimais, tesudarė maždaug 30–40 trilijonų USD. Kitą dieną, virš pasaulio kabo finansinio kapitalo „muilo burbulas“, kurio daugiau nei pusė priklausė JAV juridiniams ir fiziniams asmenims. „Burbulo“ sprogdymas, aliarmuotojų nuomone, turėjo sugriauti visą pasaulio finansų sistemą“ [3, p. 3].

Rinka besiremianti finansinė struktūra ne tik yra nestabilesnė, ji būtinau padidina nelygybę. Kaip tik dėl to, kad ji finansinėms institucijoms ir jų valdytojams bei darbuotojams atveria tokias galimybes labai greitai uždirbti galybę pinigų, ji didina skirtumą tarp turtingųjų ir varg-

šų. Todėl bankininkai ir finansininkai daugelį gali tiesiog pikinti, ir ne todėl, kad jie turtingi, bet ir dėl to, kad turtingi jie tapo neduodami jokios produkcijos; pinigus jie uždirbo iš pinigų. Maža to, finansų sistemos tampant sudėtingesnėmis, padidėjo finansinių nusikaltimų galimybė. Finansinių nusikaltimų banga, pradėjusi kilti XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje ir vis didėjanti pastaraisiais metais, nėra atsitiktinis reiškinys. Ją iš dalies galima paaiškinti pernelg skubotais sprendimais iš naujo sureguliuoti finansines institucijas bei rinkas ir didėjančia finansinių rinkų integracija, kuri įvairiems „vikruoliams“ leidžia išvengti nacionalinio reguliavimo ir priežiūros.

Kartu net JAV faktiškai tik 4 procentai naujai įsteigtų firmų gauna investicinį kapitalą iš šalies, o per 90 procentų šių firmų bankrutuoja per trejus metus. Taigi svajonės įprasminti save įsteigus individualų verslą galiausiai tampa norinčių įsidarbinti paslaptimi [14, p. 188].

Tarptautiniam bankų verslui peraugus nacionalines reguliavimo ir kontrolės sistemas, o valiutų kursų arbitru tapus ne vyriausybėms, bet užsienio valiutų rinkoms, priešingai negu užtikrino laisvosios rinkos ekonomistai, nestabilitumo ir finansinių krizių ne sumažėjo, bet padugėjo [19, p. 159].

3. Lietuvos finansų sektoriaus veiklos ypatumai būsimos narystės ES kontekste

Netgi paviršutiniškai apžvelgus Lietuvos bei kitų šalių, siekiančių narystės ES, finansų sektoriaus būklę, į akis krinta didžiulis šių šalių atotrūkis nuo ES šalių finansų sektoriaus tiek dėl palyginti daug mažesnės apimtys, tiek ir dėl nepakankamai išplėtotų rinkos segmentų bei instrumentų. Tai tinka ne tik kapitalo rinkai, kuri visų asocijuotų šalių finansų sektoriuose vaidina nedidelį vaidmenį, bet ir daugeliui bankininkystės veiklos indikatorių.

Pažymėtina, kad šiuo požiūriu narystės ES siekiančių šalių finansų sektorius yra santykinai mažas, netgi atsižvelgiant į žemesnį šių šalių gaunamų pajamų lygį; vertinant BVP procentais, bankų indėliai, bankų paskolos, bankų aktyvuose turimi vertybiniai popieriai, akcijų ir obligacijų rinkų kapitalizacija yra kur kas mažesnė už euro zonos lygį. Šių šalių finansų sektoriuje, netgi labiau nei euro šalyse, dominuoja bankinis sektorius. Be to, bankinis sektorius šiose šalyse yra geriau kapitalizuotas ir pasižymi didesniu užsienio kapitalo dalyvavimu. Naudojamų finansinių instrumentų kiekis jose mažesnis nei euro zonoje, kapitalo rinkų tarpininkavimo kaina yra didesnė (įvertinant mažesnę efektyvumą, mažesnę likvidumą ir kitus struktūrinius faktorius), o atskiri kapitalo rinkos segmentai – tokie kaip likvidi ilgesnio termino obligacijų rinka, išskyrus kelias šalis, praktiškai neegzistuoja [21, p. 7, 8].

Oficialiais 1999 m. duomenimis, pagal gyventojui tenkančią BVP dalį, perskaičiuotą atsižvelgiant į perkamosios galios paritetą, Lietuva tarp kitų pasaulio šalių buvo 36-ta, viena vieta aplenkusi Latviją (Lenkija užėmė 32, Estija – 33 vietą, o Rusija buvo 40-ta [17, p. 11].

Lietuvos žmonės pamažu pajunta užsienio investicijų rezultatus ir jų privalumus. Jie patenkinti tokiu globalizacijos padariniu kaip bankų sektoriaus privatizavimas. Padidėjo teikiamų paskolų galimybės bei įvairovė, ženkliai sumažėjo jų palūkanų normos, o būstui teikiamų paskolų terminas paigėjo nuo 20 iki 45 metų.

Tačiau didėja atotrūkis tarp mažų ir didelių bendrovių. Vietos sektoriaus, kuris pasižymi nedideliu, mažiau nei 10 darbuotojų turinčių įmonių gausa ir vidutinio dydžio bendrovių „stuburo“ nebuvimu, silpnumas keičia požiūrį į užsienio investicijas. Negalinti gauti bankų paskolų ir neturinti pakankamai savų lėšų, mažos bendrovės negali plėtotis. *Kartu pokomunistines regiono valstybes, viena vertus,*

spaudžia derybos su Europos Sąjunga dėl narystės, o kita vertus – su nuovargiu susimaišęs susierzinimas, atsirandantis tarp gyven-tojų, ypač tarp labiausiai atstumtų.

Norint pasiekti vidutinį ES ekonominio išsivystymo lygį, Lietuvai gali prireikti iki 30 metų, nors šalies BVP 2001 m. išaugo 5,9 proc., o ES tik – 1,5 proc. Lietuvos BVP, tenkantis vienam gyventojui, sudaro tik trečdaliį ES šalių rodiklio vidurkio.

Kapitalas nepaiso sienų, jis keliai iš vienos valstybės į kitą, ten, kur pigesnė darbo jėga, kvalifikuoti specialistai, ten, kur nusprendžia tarptautinių koncernų vadybininkai. Dėl pigios darbo jėgos gamyba iš Vakarų perkeliama į Lietuvą ir kitas Baltijos šalis.

Pastaraisiais metais dėl didelių Švedijos mokesčių (kurie 80 procentų didesni nei mokesčių vidurkis Europoje) keletas Švedijos bendrovių, kurias įsigijo užsienio kompanijos, į kitas šalis perkėlė ne tik gamybą ar administraciją, bet ir mokslinio tyrimo centrus, rinkodaros ar finansų padalinius. [8].

Nors Lietuvos lengvosios pramonės šaka gamina beveik 17 procentų šalies BVP, o jos gaminių eksportas sudaro apie 20 procentų viso šalies eksporto, tačiau šios šakos plėtros perspektyvos nėra labai optimistiškos, atsižvelgiant į augančias įmonių sąnaudas, kylant Lietuvos ekonomikai, o Europoje – pagrindinėje mūsų gaminių eksporto rinkoje – nuolat augant analogiškos produkcijos iš Azijos valstybių daliai. Būtina patiems aktyviai ieškoti užsienio rinkų. Pasigirsta nuomonių, kad, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, dalis lengvosios pramonės įmonių turės būti uždarytos, o išgyventi galės tik didžiausios bendrovės, plėtojančios savo prekės ženklus. Jei pas mus brangs darbo jėga, gamyba persikels toliau į Rytus, kur ji pigesnė.

Suomijos muitininkai mums primena karčią savo šalies patirtį, jog, įstojus į ES, Suomijoje dėl nepakankamo pasirengimo šios Sąjungos

reikalavimams žlugo 15 procentų šalies ūkio subjektų [13, p. 3].

Remiantis Lisabonos-Barselonos proceso nuostatomis, ES ekonomikos konkurencingumą ir dinamiškumą siūloma didinti kuriant informacinę visuomenę, įsteigiant Europos mokslinių tyrimų zoną, užtikrinant vidaus rinkos efektyvų funkcionavimą, koordinuojant makroekonominę politiką, modernizuojant Europos socialinį modelį bei įgyvendinant tas struktūrinės reformas, kurios palankios inovacijoms bei konkurencingumo kilimui.

Europoje sparčiai daugėja elektroninėmis priemonėmis dirbančių žmonių. Daugiausia jų yra Suomijoje, kur tokiu būdu dirba kas šeštas dirbantis suomis. Britanijoje elektroninėmis priemonėmis namuose dirba ar su darbu ryšį palaiko kas keturioliktas dirbantysis, o Ispanijoje, Prancūzijoje ir Italijoje tokiu būdu dirba tik kas dvidešimt penktas ar net mažiau darbuotojų. Manoma, kad darbuotojų, kuriems darbo reikalais tenka dažnai keliauti arba dirbti ir namuose, ir biure, skaičius Europos Sąjungoje išaugs nuo 3,7 mln. 2000 m. iki 14,3 mln. 2010 m. Prognozuojama, kad tik namuose dirbančių darbuotojų skaičius ES nuo 810 tūkst. 2000 m. turėtų išaugti iki 3 mln. 2000 m., o savarankiškai dirbančių europiečių, kurie teikia verslo paslaugas klientams, su kompiuterio ir ryšio priemonių pagalba per šį dešimtmetį turėtų padvigubėti – nuo 1,45 iki 2,9 mln. [12, p. 11].

Jau 1996 m. Didžiojoje Britanijoje 67 procentai įmonių turėjo tik po vieną darbuotoją – patį savininką, o 1994 m. vadinamosios mikroįmonės, turinčios mažiau kaip po 5 darbuotojus, sudarė 89 procentus visų įmonių. Kitaip sakant, tik 11 procentų firmų dirbo daugiau kaip po 5 darbuotojus [9, p. 6].

Europos Sąjungos (ES) ekonomikos plėtros gairėse numatyta pasiekti, kad iki 2010 m. ES taptų konkurencingiausia ir dinamiškiausia, žiniomis pagrįsta ekonomika pasaulyje.

Išlaikydama stabilų bankų ir finansų sistemą, vis didėjančių bei stiprėjančių privataus ūkio sektorių, Lietuva tęsia šalies integracijos į Europos Sąjungą procesą, kaip optimalų būdą užtikrinti modernią valstybės plėtrą. Siekiant pagrindinio tikslo – stabilaus ekonominio augimo ir kartu aukštesnio Lietuvos žmonių gyvenimo lygio, integracijos nauda tampa vis ryškesnė, nes perimdami Europos Sąjungos taisykles sukuriame palankesnes sąlygas plėsti tarpusavio ekonominį bendradarbiavimą, prekybą bei investicijas. Kartu bendradarbiavimas su Europos Sąjungos šalių verslininkais, bankininkais, keitimasis informacija, didėjantys piliečių kontaktai teikia naujų idėjų bei postūmių verslo ir investicijų planams tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungos šalyse.

Išvados

Lietuvos ekonomikos ir verslo perspektyvas lemia ne tik šalies valdžios sprendimai bei verslininkų gebėjimai, bet ir globalizacijos, kaip nuolat besikeičiančios verslo aplinkos, supratimas ir pažinimas. Gilesnis globalizacijos ir jos sąlygojamų pokyčių įtakos ekonomikai bei verslo aplinkai vertinimas leidžia tiksliau identifikuoti vykstančius procesus bei realiau vertinti tuos pokyčius ir iššūkius, kurie priklausomai nuo mūsų pasiruošimo, gali tapti naujomis galimybėmis verslui bei Lietuvos žmonėms.

Globalizacija teikia dvi galimybes: ruoštis būti pajėgiems ir stengtis pasinaudoti atsirandančiomis galimybėmis bei perspektyvomis arba, nieko ypatingai nekeičiant, naiviai viltis, kad kažkaip galima pretenduoti į prieglobstį saugiame uoste, ir galų gale likti „nemobiliems“, tai yra nesugebantiems pritaipyti prie pasikeitusios aplinkos.

Nors kasdien vykstančių pokyčių rezultatus išvysime gal tik po pusmečio ar net po kelių metų, tačiau rizikuoti verta. Taip pat ne-

bijoti klysti. Nes kitaip svajonė apie pažangą bei savo vietą gali taip ir likti utopija. Dera nuolat ruoštis tam, kad kuo geriau būtume pasirengę naujiems iššūkiams. Laikas pasinaudoti tuo, ką esame sukaupe, įvertinti mūsų turimus pranašumus bei silpnąsias vietas ir bandyti jau dabar modeliuoti savo veiksmus, vietą ir gebėjimą mūsų verslui bei žmonėms konkuruoti Europos Sąjungoje ir kitose rinkose. Laikas kaupti ir didinti patirtį, ryšius eksporto, importo, finansų rinkose bei šiais tikslais įdarbinti regionų, savivaldos ir įvairiausių verslo asociacijų atstovus Briuselyje, kad jie ne tik susigaudytų įvairiausių fondų margumyne, pasinaudojimo jų lėšomis sąlygomis ir galimybėmis, nepasiklystų biurokratų įstaigų koridoriuose, bet ir nuolat stebėtų teikiamus įstatymų, taisyklių ir kitų teisės aktų projektus, kurių priėmimas keis verslo sąlygas bei galimybes.

Lėtėjant Lietuvos eksporto augimo tempams ir pasiekus pakankamą šalies gamybos pajėgumų išnaudojimo lygį, tam, kad tęstume verslo ir eksporto plėtrą, būtinos naujos didelės investicijos. Kadangi valstybės turto privatizavimas, iki šiol pritraukęs didžiausią dalį užsienio investicijų, beveik baigtas, valdžios institucijoms būtina sukurti teisinę sąlygą, palankias investicijoms Lietuvoje, kartu atsižvelgiant į tai, kad numatomos lengvatos būtų nustatomos neperžengiant ES leidžiamo valstybės pagalbos lygio.

Mūsų tikslas turi būti ne tik sukurti sąlygas, skatinančias investuotojų pasitikėjimą, bet ir siūlyti servisą, kvalifikuotą darbo jėgą. Pagaliau ES šalių patirtis rodo, kad sparčiai daugėja savarankiškai dirbančių europiečių, kurie teikia verslo paslaugas klientams su kompiuterio ir ryšių priemonių pagalba, vis didesnę svarbą ir reikšmę įgauna smulkusis ir vidutinis verslas, kurį gelbsti lankstumas. Tačiau tam būtinas geras išsilavinimas, aukšta darbuotojų kvalifikacija bei gebėjimas greitai įsi-

savinti naujoves ir lanksčiai reaguoti į nuolat vykstančius pokyčius.

Libiausiai išsivysčiusių šalių patyrimas akivaizdžiai byloja, kad bet kurios valstybės socialinė ir ekonominė sparta tiesiogiai priklauso nuo jos piliečių išsilavinimo, sutelktos ir konstruktyviai kuriančios energijos plėtojant verslą bei ugdant finansinę išmintį, todėl, be jokios abejonės, švietimas turėtų būti Lietuvos prioritetinė sritis. Verta nusiteikti mokytis visą

gyvenimą, stebėti tendencijas ir pokyčius rinkose, prognozuoti bei būti pasiruošus rinktis.

Lietuvai, kuriai narystė ES galbūt taps realybe jau 2004 metais, labai svarbu, atsižvelgiant į vyraujančius globalizacijos reiškinius, stebėti ir prognozuoti Europos Sąjungos, kitų tradicinių šalies prekybos partnerių šalyse bei pasaulio rinkose vykstančius procesus, žinoti ten vykdomų ekonominių reformų kryptis ir atitinkamai projektuoti konkurencinius šalies ekonomikos gebėjimus.

LITERATŪRA

1. Bauman Z. Globalizacija: pasekmės žmogui. Vilnius: Strofa, 2002.
2. BIS 72nd Annual Report. 1 April 2001, 31 March 2002. Basel, 2002.
3. Dar ne 1998-ieji // Verslo žinios, 2002, liepos 5 d.
4. ES gresia visuotinis stebėjimas // Verslo žinios, 2002, rugpjūčio 22 d.
5. Facts about Globalization. Informacija, paskelbta pasibaigus Pietų Afrikos Respublikoje, Johannesburge, 2002 m. rugpjūčio 26–rugsėjo 4 dienomis vykusiam pasaulio viršūnių susitikimui dėl subalansuotos pasaulio plėtros: http://www.johannesburgsummit.org/html/media_info/pressreleases_factsheets/wssd8_globalization.pdf
6. Global Economic Integration: Opportunities and Challenges. A Symposium Sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City on August 24–26, 2000. Federal Reserve Bank of Kansas City, 2000.
7. Iš laisvesnės prekybos sistemos būtų daugiau naudos nei iš oficialios paramos // APF-BNS 2002 m. rugsėjo 5 d. pranešimas.
8. Į Baltijos šalis vis dar perkeliama gamyba // Verslo žinios, 2002, rugsėjo 4 d.
9. Kas svarbiau – blusos ar drambliai // Verslo žinių priedas „Savaitgalis“, 2002, balandžio 5 d.
10. Korporacijų galybė nurungia valstybes // Verslo žinios, 2002, rugpjūčio 13 d.
11. Krueger A. Kalba TVF seminare „Globalizacija istorinėje perspektyvoje“: <http://www.imf.org/external/np/speeches/2002/081202.htm>
12. Laisvai samdomų darbuotojų daugės // Verslo žinios, 2002, liepos 16 d.
13. Muitininkai siūlosi į draugus // Verslo žinios, 2002, rugpjūčio 28 d.
14. On The Edge. Living with Global Capitalism (edited by Hutton W. and Giddens). A. Jonathan Cape, London, 2000.
15. Pasaulio bankas iš dalies sutinka su antiglobalistais // Verslo žinios, 2002, rugpjūčio 27 d.
16. Petrauskis K. Į kovą su kapitalizmu // Veidas, 2000, spalio 5 d.
17. Pragyvenimo lygiu Lietuva tarp Estijos ir Latvijos // Verslo žinios, 2002, liepos 8 d.
18. Skambios kalbos pesimistinių ateities vizijų neišskleidė // Lietuvos rytas, 2002, rugpjūčio 27 d.
19. Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius: Eugrimas, 1998.
20. Tarptautinių žodžių žodynas / sudarytojai A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė [ir kt.]. Vilnius: Alma littera, 2001.
21. Thimann Ch. Financial Sectors in EU Accession Countries. European Central Bank, 2002.
22. Vareikis E. Dinozaurėjanti Europa: emociniai-politiniai svarstymai. Vilnius: Strofa, 2002.
23. Wolfensohn J. D. Keynote Speech at the Institute of Internal Auditors International Conference. Washington D. C. June 26, 2002: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20055325%7EmenuPK:34474%7EpagePK:34370%7EpiPK:34424%7EtheSitePK:4607.00.html>

GLOBALISATION: NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES TO BUSINESS AND THE POPULATION

Bronius Povilaitis

Summary

Globalisation is the penetration of the global market into the life of the countries, caused by the strengthening international financial markets, rising world trade, creation of multinational businesses and progress in telecommunications.

The present analysis of globalisation and the new opportunities and challenges it presents to businesses and the population attempts to take a broader view of the issue. We have tried to take a look at both sides of the globalisation process and assess not only the huge changes it brings to the world but also to review the contradictory impact it makes on man and the world inhabited by him.

The benefits of globalisation are obvious: it is faster growth, higher standards of life and new opportunities. Yet far from all countries and all people are able to use the advantages offered by globalisation.

Globalisation does not give heed to borders; it progresses every day and involves an increasing number of people. President Thabo Mbeki of South Africa, speaking at the World Summit for Sustainable Development held from August 26 to September 4, 2002, in Johannesburg, called the wealthy countries "islands of welfare", surrounded by an "ocean of poverty", and urged to stop the "global apartheid" of the poor coun-

tries. "Poverty, underdevelopment, inequality among countries and within countries together with the aggravating global ecological crisis throw a dark shadow on the whole world," said President Mbeki.

In analysing the new environment and the changes that are brought about by the unstoppable phenomena of globalisation spread more or less throughout the whole world, we have only two possibilities: we may rejoice at the new breathtaking prospects of new discoveries, or cringe in fear of drowning.

The experience of most developed countries clearly indicates that the speed of social and economic development in any country is directly dependent on the education of its people, on the focused and constructive, creative energy in developing business and accumulating financial expertise. This is why education should doubtlessly be the priority in Lithuania.

While the results of the ongoing changes may become evident only in several months or even several years, we should be always prepared to new challenges. The time has come to make use of what we have already accumulated, assess our strengths and weaknesses and model our actions, our place and ability of our business and people to compete in the European Union and other markets of the increasingly globalised world.